

Luottaisitko hulluun tiedemieheen?

JOTTA IHMISET LUOTTAISIVAT TIETEELLISEEN tietoon humpuukin sijaan, heidän tulee tietenkin luottaa ensin tieteeseen. Mikä sitten saa tieteen tuntumaan luotettavalta?

Kun puhutaan tieteen imagosta julkisuudessa, annetaan yleensä suuri rooli tutkijoiden tekemisille. Media haluaa tieteentekijöiden kommentoivan rohkeammin maailman ilmiöitä, yliopistot laskevat lehdistöosumia ja kannustavat tutkijoitaan julkisuuteen. Käsitys tutkijasta kammioonsa eristäytyneenä introverttina on auttanut vanhanaikainen. Tieteelle haetaan luottamusta luotettavien tutkijoiden ja tieteenteon medianäkyvyyden kautta.

Mutta miten ihmiset oikeasti muodostavat kuvan tieteestä? Alkaako ihminen jo lapsena katsella tutkijoita tv-haastatteluissa tai lehtien sivuilla?

Oikeasti suuri osa siitä käsityksestä, mikä meillä on tieteestä, on peräisin viihteestä ja taiteesta. Fiktiivisiä tutkijahahmoja ja enemmän tai vähemmän fiktiivisiä tieteen tuloksia vilisee jo lastenohjelmissa. Myöhemmin fiktion tiede alkaa saada synkempiäkin sävyjä: tiede on loputon lähde esimerkiksi kauhuelokuville.

Viestinnän professori Esa Väliaverron kirjoittaa kirjassaan ”Julkinen tiede” (Vastapaino, 2016) elokuvien, kirjallisuuden ja tv-sarjojen tieteestä. Aihe tuntuu alkuun ehkä kurioositeetilta (ja Väliaverron kirjastakin sille on varattu hyvin lyhyt osuus), mutta kun vähänkin miettii, sen merkitys avautuu. Tunteilla ja tarinoilla vaikutetaan ihmisten mielipiteisiin, ja tunteita ja tarinoita tarjoaa nimenomaan viihde. Ylipäättään monet maailman ilmiöitä koskevat käsityksemme ovat peräisin elokuvista, lastenohjelmista, kirjoista tai Aku Ankoista. Siksi tieteeseen luottamisen kannalta ei ole yhdentekevää, millaiselle käsitykselle tieteestä ihmiset lapsuudestaan saakka altistuvat.

Miltä fiktion tiede sitten näyttää? Ei aina kovin hyvältä. Yksi vakiohahmo on esimerkiksi ”hullu tiedemies”. Esa Väliaverron kirjoittaa siitä näin: ”Alkemisti kehittyi 1900-luvun kirjallisuudessa ja elokuvissa astetta pelottavamaksi hullun tiedemiehen hahmoksi. Faustin ja Frankensteinin jälkeen tohtorien kauhukabinettiin liittyivät mm. tohtorit Jekyll, Moreau, Caligari ja Outolempi.”

Tohtori Outolemmestä päästäänkin yleisemmälle tasolle tieteen ja fiktion suhteessa. Vaikka monesti sanotaan, että tieteen aikakausi on poistanut turhan mystii-

kan ja pelon ihmisten elämästä, tosiasiaa tiede on tuottanut paljon uusia pelkoja. Esimerkiksi ydinpommin kehitys ja ihmiskunnan ensiaskelet avaruudessa näkyivät kirjallisuudessa ja elokuvissa erityisesti 1950-60-luvuilla. Pelkäsimme ulkoavaruudesta saapuvaa, teknologisesti yliverstaista muukalaisrotua (joka käyttäytyi kollektiivisesti kuin kommunistit konsanaan).

Lääketehteen ja molekyylibiologian kehitysaskeleita voi seurata vaikkapa saksalaisista 1920-luvun elokuvista tai David Cronenbergin 1970-80-luvun ”ruumiskauhua” edustavasta tuotannosta.

Ei tieteestä onneksi piirry pelkästään pelottava kuva. Esa Väliaverron korostaa kirjassaan erityisesti televisiosarjojen tutkijoita. CSI:n kaltaiset sarjat näyttävät tieteen ja sen kyvyn ratkaista ongelmia jopa ylitiöpositiivisessä valossa.

Väliaverron kertoo yhdysvaltaistutkimuksesta, jossa käytiin läpi kaikki parhaan katseluajan tv-ohjelmat tärkeimmillä tv-kanavilla vuosina 2000-2008. Kaikkiaan prosentti henkilöhahmoista oli tutkijoita, lääkäreitä ja hoitajia puolestaan oli kahdeksan prosenttia. Kuva tieteentekijöistä oli melko stereotyyppinen: ”Tieteen edustajista miehiä oli 70 prosenttia ja valkoihoisia peräti 87 prosenttia. Tutkijahahmoista 80 prosenttia luokiteltiin positiiviseksi, 16 prosenttia sisälsi sekä positiivisia että negatiivisia piirteitä ja vain vajaat 4 prosenttia luokiteltiin puhtaasti negatiiviseksi. - - Kaikki pahoiksi luokitellut tutkijatyypit olivat miehiä”, Väliaverron kirjoittaa.

Fiktion tiede on kaiken kaikkiaan mielenkiintoinen aihe, josta tehdään myös akateemista tutkimusta. Paljon muuta sille ei tarkastelun lisäksi voikaan tehdä: taidetta ja viihdettä ei pysty alistamaan tieteen pr-toimistoksi. Taiteilijat, käsikirjoittajat, ohjaajat ja tuottajat ovat eräänlaisia yhteiskunnan ilmansuodattimia: heihin jää kiinni kaikkea sitä, mitä ilmassa leijuu, ja siitä he rakentavat taiteensa pakottamatta ja käskemättä.

P.S. Oma lempitieteentekijäni tv-sarjojen maailmassa on ehdottomasti ranskalaisen lastenanimaation Lulun ja lehmän ”hullu tiedemies”, kahden lapsen ja yhden puhuvan lehmän yksinhuoltajaäiti, maaninen keksijä, joka aikoo saada Nobelin palkinnon jollain mielipuolisista ja vaarallisista keksinnöistään.